

Zbornik sudske prakse

PRESUDA SUDA (osmo vijeće)

24. siječnja 2018. *

„Zahtjev za prethodnu odluku – Usklađivanje odredbi utvrđenih zakonima i drugim propisima u vezi s djelatnostima liječnika – Direktive 75/363/EEZ i 82/76/EEZ – Specijalističko usavršavanje liječnika – Odgovarajuća naknada – Primjena Direktive 82/76/EEZ na usavršavanja koja su započela prije roka koji su države članice odredile za njezino prenošenje, a dovršena su nakon tog roka”

U spojenim predmetima C-616/16 i C-617/16,

povodom zahtjeva za prethodnu odluku na temelju članka 267. UFEU-a, koje je uputio Corte suprema di cassazione (Kasacijski sud, Italija), odlukama od 5. srpnja 2016., pristiglima na Sud 28. studenoga 2016., u postupcima

Presidenza del Consiglio dei Ministri,

Università degli Studi di Palermo,

Ministero della Salute,

Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca,

Ministero del Tesoro

protiv

Giannija Pantusa,

Angela Tralonga,

Marije Michele D'Alessandro,

Nella Grassija,

Carme Amato (C-616/16),

Giovane Castellano,

Marije Concette Pandolfo,

Antonija Marlette,

Vita Mannina,

* Jezik postupka: talijanski

Olge Gagliardo,

Emilija Nardija,

Marije Catanije,

Massima Galluccija,

Giovanne Pischedde,

Giambattiste Gagliarda (C-617/16),

SUD (osmo vijeće),

u sastavu: J. Malenovský, predsjednik vijeća, M. Safjan (izvjestitelj) i M. Vilaras, suci,

nezavisni odvjetnik: Y. Bot,

tajnik: A. Calot Escobar,

uzimajući u obzir pisani postupak,

uzimajući u obzir očitovanja koja su podnijeli:

- za G. Castellano i dr., F. Mazzarella i G. Mazzarella, *avvocati*,
- za talijansku vladu, G. Palmieri, u svojstvu agenta, uz asistenciju G. Pignatonea i B. Tidore, *avvocati dello Stato*,
- za Europsku komisiju, H. Støvlbæk i L. Malferrari, u svojstvu agenata,

odlučivši, nakon što je saslušao nezavisnog odvjetnika, da u predmetu odluči bez mišljenja,

donosi sljedeću

Presudu

- 1 Zahtjevi za prethodnu odluku odnose se na tumačenje Direktive Vijeća 75/363/EEZ od 16. lipnja 1975. o usklađivanju odredbi utvrđenih zakonima i drugim propisima u vezi s djelatnostima liječnika (SL 1975., L 167, str. 14.), kako je izmijenjena Direktivom Vijeća 82/76/EEZ od 26. siječnja 1982. (SL 1982., L 43, str. 21.) (u daljnjem tekstu: izmijenjena Direktiva 75/363).
- 2 Ti zahtjevi podneseni su u okviru sporova između Presidenza del Consiglio dei Ministri (Predsjedništvo Vijeća ministara, Italija), Università degli Studi di Palermo (Sveučilište u Palermu, Italija), Ministero della Salute (Ministarstvo zdravstva, Italija), Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca (Ministarstvo obrazovanja, sveučilišta i istraživanja, Italija) i Ministero del Tesoro (Ministarstvo državne riznice, Italija), s jedne strane, i liječnika specijalista, s druge strane, radi, primarno, isplate potonjima odgovarajuće naknade, u smislu Priloga izmijenjenoj Direktivi 75/363 ili, podredno, naknade štete koju su potonji pretrpjeli zbog nepravilnog i nepravodobnog prenošenja Direktive 82/76.

Pravni okvir

Pravo Unije

Direktiva 75/363

- 3 Članak 2. stavak 1. Direktive 75/363 određivao je:

„Države članice osiguravaju da usavršavanje na temelju kojeg se stječu diploma, svjedodžba ili drugi dokazi o formalnim kvalifikacijama u specijalističkoj medicini udovoljava barem sljedećim zahtjevima:

- (a) preduvjet mu je uspješan završetak šestogodišnjeg studija u okviru programa usavršavanja navedenog u članku 1.;
- (b) teorijsko i praktično usavršavanje;
- (c) provodi se u punoj satnici pod nadzorom nadležnih vlasti ili tijela;
- (d) provodi se u sveučilišnom centru, kliničkoj bolnici ili, ako je to prikladno, u zdravstvenoj ustanovi koju su u tu svrhu ovlastle nadležne vlasti ili tijela;
- (e) obuhvaća osobno sudjelovanje liječnika specijalizanta u djelatnostima i odgovornostima tih ustanova.”

[neslužbeni prijevod]

- 4 Članak 3. te direktive glasio je:

„1. Ne dovodeći u pitanje načelo usavršavanja u punom radnom vremenu iz članka 2. stavka 1. točke (c) i dok Vijeće ne donese odluke u skladu sa stavkom 3., države članice mogu odobriti specijalističko usavršavanje u nepunom radnom vremenu, pod uvjetima koje su odobrila nadležna nacionalna tijela, ako zbog opravdanih razloga nije moguće usavršavanje u punom radnom vremenu.

2. Ukupno trajanje specijalističkog usavršavanja ne smije se skratiti na temelju stavka 1. Priroda usavršavanja u nepunom radnom vremenu i privatno obavljanje profesionalne djelatnosti uz naknadu ne smiju utjecati na standard usavršavanja.

3. Najkasnije četiri godine nakon priopćenja ove direktive, nakon preispitivanja stanja i na prijedlog Komisije, uzimajući u obzir to da mogućnost usavršavanja u nepunom radnom vremenu mora i dalje postojati u određenim okolnostima koje treba razmotriti za svaku specijalizaciju zasebno, Vijeće odlučuje treba li odredbe stavaka 1. i 2. zadržati ili izmijeniti.” [neslužbeni prijevod]

- 5 Članak 7. navedene direktive glasio je:

„Kao prijelazna mjera i odstupajući od članka 2. stavka 1. točke (c) i članka 3., države članice u čijim je zakonima i drugim propisima predviđeno specijalističko usavršavanje u nepunom radnom vremenu u trenutku priopćenja ove direktive mogu nastaviti primjenjivati te odredbe na kandidate koji su započeli svoje specijalističko usavršavanje najkasnije četiri godine nakon priopćenja ove direktive. To razdoblje može se produžiti ako Vijeće nije donijelo odluku na temelju članka 3. stavka 3.” [neslužbeni prijevod]

- 6 Direktiva 75/363 priopćena je državama članicama 20. lipnja 1976.

Direktiva 82/76

- 7 Sukladno članku 9. stavku 1. Direktive 82/76, tekst članka 2. stavka 1. točke (c) Direktive 75/363 izmijenjen je na sljedeći način:

„c) provodi se u punoj satnici pod nadzorom nadležnih vlasti ili tijela u skladu s točkom 1 Priloga.”
[neslužbeni prijevod]

- 8 U skladu s člankom 10. Direktive 82/76, tekst članka 3. Direktive 75/363 izmijenjen je na sljedeći način:

„1. Ne dovodeći u pitanje načelo usavršavanja u punom radnom vremenu iz članka 2. stavka 1. točke (c) i dok Vijeće ne donese odluke u skladu sa stavkom 3., države članice mogu odobriti specijalističko usavršavanje u nepunom radnom vremenu, pod uvjetima koje su odobrila nadležna nacionalna tijela, ako zbog pojedinačnih opravdanih razloga nije moguće usavršavanje u punom radnom vremenu.

2. Usavršavanje u nepunom radnom vremenu mora se provoditi u skladu s točkom 2. Priloga i njegov standard kvalitete mora biti istovjetan onome usavršavanja u punom radnom vremenu. Ni priroda tog usavršavanja ni privatno obavljanje profesionalne djelatnosti uz naknadu ne smiju utjecati na taj standard usavršavanja.

Ukupno trajanje specijalističkog usavršavanja ne smije se skratiti zato toga što se obavlja u nepunom radnom vremenu.

3. Vijeće će, nakon preispitivanja stanja i na prijedlog Komisije, uzimajući u obzir to da mogućnost usavršavanja u nepunom radnom vremenu mora i dalje postojati u određenim okolnostima koje treba razmotriti za svaku specijalizaciju zasebno, najkasnije do 25. siječnja 1989. odlučiti treba li odredbe stavaka 1. i 2. zadržati ili izmijeniti.” [neslužbeni prijevod]

- 9 Sukladno članku 12. Direktive 82/76, tekst članka 7. Direktive 75/363 izmijenjen je na sljedeći način:

„Kao prijelazna mjera i odstupajući od članka 2. stavka 1. točke (c) i članka 3., države članice u čijim je zakonima i drugim propisima predviđeno specijalističko usavršavanje u nepunom radnom vremenu u trenutku priopćenja [Direktive 75/363] mogu nastaviti primjenjivati te odredbe na kandidate koji su započeli svoje specijalističko usavršavanje najkasnije 31. prosinca 1983.

Svaka država članica domaćin ima pravo od kandidata iz prethodnog stavka zahtijevati da svojim diplomama, svjedodžbama i drugim dokazima prilože potvrdu o tome da su stvarno i zakonito obavljali predmetnu djelatnost kao liječnici specijalisti tijekom najmanje tri uzastopne godine u okviru pet godina koje su prethodile izdavanju potvrde.” [neslužbeni prijevod]

- 10 Člankom 13. Direktive 82/76 je Direktivi 75/363 dodan prilog, naslovljen „Značajke specijalističkog usavršavanja liječnika u punom i nepunom radnom vremenu”. U tom prilogu bilo je određeno:

„1. *Specijalističko usavršavanje u punom radnom vremenu*

To usavršavanje obavlja se na posebnim radnim mjestima koja odobravaju nadležna tijela.

Ono podrazumijeva sudjelovanje u svim zdravstvenim djelatnostima odjela u kojem se obavlja usavršavanje, uključujući dežurstva, tako da specijalizant cijelu svoju profesionalnu djelatnost tijekom cijelog radnog tjedna i tijekom cijele godine posvećuje tom praktičnom i teorijskom usavršavanju u skladu s detaljnim pravilima koja određuju nadležna tijela. Slijedom toga, za ta se radna mjesta isplaćuje odgovarajuća naknada.

To usavršavanje može se prekinuti zbog razloga kao što su služenje vojnog roka, upućivanja u svrhu znanosti, trudnoća ili bolest. Prekid ne može biti razlog skraćivanja ukupnog trajanja usavršavanja.

2. *Specijalističko usavršavanje u nepunom radnom vremenu*

Na to usavršavanje primjenjuju se jednaki zahtjevi kao na usavršavanje u punom radnom vremenu, a razlika je samo u mogućnosti ograničavanja sudjelovanja u zdravstvenim djelatnostima u trajanju koje je najmanje polovica onoga predviđenog u točki 1. drugog stavka.

Nadležna tijela osiguravaju da ukupno trajanje i kvaliteta specijalističkog usavršavanja u punom radnom vremenu ne bude niža od usavršavanja u punom radnom vremenu.

Slijedom toga, za to usavršavanje u nepunom radnom vremenu isplaćuje se odgovarajuća naknada.”
[neslužbeni prijevod]

11 Članak 14. Direktive 82/76 predviđao je:

„Specijalistička usavršavanja liječnika u nepunom radnom vremenu koja su započela prije 1. siječnja 1983. na temelju članka 3. Direktive 75/363/EEZ mogu se dovršiti u skladu s tom direktivom.”
[neslužbeni prijevod]

12 Sukladno članku 16. Direktive 82/76:

„Države članice poduzimaju mjere potrebne za usklađivanje s ovom direktivom najkasnije 31. prosinca 1982. O tome će bez odgode obavijestiti Komisiju.” [neslužbeni prijevod]

13 Direktiva 82/76 priopćena je državama člancima 29. siječnja 1982. te je, u skladu s člankom 191. drugim stavkom UEEZ-a, stupila na snagu istoga dana.

14 Izmijenjena Direktiva 75/363 stavljena je izvan snage 15. travnja 1993. Direktivom Vijeća 93/16/EEZ od 5. travnja 1993. o olakšavanju slobodnog kretanja liječnika te o uzajamnom priznavanju njihovih diploma, svjedodžbi i drugih dokaza o formalnim kvalifikacijama (SL 1993., L 165, str. 1.), dok je potonja stavljena izvan snage Direktivom 2005/36/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 7. rujna 2005. o priznavanju stručnih kvalifikacija (SL 2005., L 255, str. 22.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 5., svezak 125., str. 1.).

Talijansko pravo

15 Direktiva 82/76 prenesena je u talijansko pravo s decreto legislativo n. 257 – Attuazione della direttiva n. 82/76/CEE del Consiglio del 26 gennaio 1982, recante modifica di precedenti direttive in tema di formazione dei medici specialisti, a norma dell’art. 6 della legge 29 dicembre 1990, n. 428 (Zakonodavni dekret br. 257 o prenošenju Direktive 82/76/EEZ od 26. siječnja 1982. kojom se izmjenjuju ranije direktive u području specijalističkog usavršavanja liječnika na temelju članka 6. Zakona o interesu Zajednice od 29. prosinca 1990., br. 428), od 8. kolovoza 1991. (GURI br. 191 od 16. kolovoza 1991., u daljnjem tekstu: Zakonodavni dekret br. 257). Zakonodavni dekret stupio je na snagu petnaest dana nakon dana njegove objave, a zatim je zamijenjen s decreto legislativo n. 368 – Attuazione della direttiva 93/16/CEE in materia di libera circolazione dei medici e di reciproco riconoscimento dei loro diplomi, certificati ed altri titoli e delle direttive 97/50/CE, 98/21/CE, 98/63/CE e 99/46/CE che modificano la direttiva 93/16/CEE (Zakonodavni dekret br. 368 o prenošenju Direktive 93/16/EEZ o olakšavanju slobodnog kretanja liječnika te o uzajamnom priznavanju njihovih diploma, svjedodžbi i drugih dokaza o formalnim kvalifikacijama i direktiva 97/50/EZ, 98/21/EZ, 98/63/EZ i 99/46/EZ kojima se izmjenjuje Direktiva 93/16/EEZ), od 17. kolovoza 1999. (redovni dodatka GURI-ju br. 250 od 23. listopada 1999.).

- 16 Članak 8.2. Zakonodavnog dekreta br. 257 predviđao je da se njegove odredbe primjenjuju od akademske godine 1991./1992.

Glavni postupci i prethodna pitanja

- 17 Liječnici koji su pokrenuli glavne postupke su se u razdoblju od 1982. do 1990. u Italiji obučavali u okviru specijalističkog usavršavanja liječnika.
- 18 Oni su 16. veljače 2001. (predmet C-617/16) i 18. ožujka 2003. (predmet C-616/16) pri Tribunale di Palermo (sud u Palermu, Italija) podnijeli tužbe protiv Sveučilišta u Palermu, Ministarstva obrazovanja, sveučilišta i istraživanja, Ministarstva zdravstva, Ministarstva državne riznice i Predsjedništva Vijeća ministara.
- 19 Ti liječnici su primarno zahtijevali da se tom sveučilištu i tim državnim tijelima naloži da im isplate odgovarajuću naknadu, u smislu Priloga izmijenjenoj Direktivi 75/363, na ime specijalističkih usavršavanja koje su završili. Podredno su zahtijevali naknadu štete koju su pretrpjeli zbog nepravilnog i nepravodobnog prenošenja Direktive 82/76.
- 20 Tribunale di Palermo (sud u Palermu) je presudama od 27. travnja i 17. lipnja 2006. (predmet C-616/16) te od 30. travnja i 28. svibnja 2007. (predmet C-617/16) odbio te tužbe.
- 21 Odlučujući o žalbama protiv tih presuda Corte d'appello di Palermo (Žalbeni sud u Palermu, Italija) je presudama od 18. srpnja i 27. rujna 2012. (predmet C-616/16) i od 10. listopada 2012. (predmet C-617/16) naložio Predsjedništvu Vijeća ministara da svakome od dotičnih liječnika isplati iznos od 11 103,82 eura (predmet C-616/16) i iznos od 6 713,93 eura (predmet C-617/16), uvećane za zakonske kamate.
- 22 Predsjedništvo Vijeća ministara i pojedine druge stranke u glavnom postupku podnijele su kasacijske žalbe protiv navedenih presuda.
- 23 Sud koji je uputio zahtjev smatra da se glavni predmeti odnose na ocjenu pravnog uređenja koji se primjenjivalo na specijalistička usavršavanja liječnika koja su započela prije 31. prosinca 1982., a dovršila su se nakon tog datuma.
- 24 Smatrajući da odluka u glavnim sporovima ovisi o tumačenju izmijenjene Direktive 75/363, Corte suprema di cassazione (Kasacijski sud, Italija) odlučio je prekinuti postupak i uputiti Sudu sljedeća prethodna pitanja, koja u predmetima C-616/16 i C-617/16 jednako glase:

„1. Treba li [izmijenjenu Direktivu 75/363] tumačiti na način da su njezinim područjem primjene obuhvaćena i specijalistička usavršavanja liječnika u punom i nepunom radnom vremenu, koja su započela prije 31. prosinca 1982. i nastavljena su nakon tog datuma, koji predstavlja rok određen u članku 16. Direktive [82/76] u kojem države članice moraju usvojiti potrebne mjere za prenošenje te direktive?

U slučaju pozitivnog odgovora na prvo pitanje:

2. Treba li prilog koji je člankom 13. Direktive [82/76] dodan Direktivi [75/363] tumačiti na način da za specijalističko usavršavanje koje je započelo prije 31. prosinca 1982. nastanak obveze plaćanja odgovarajuće naknade liječnicima specijalizantima ovisi o ispunjavanju obveze reorganizacije ili o provjeri usklađenosti s odredbama navedenih direktiva?

3. Je li u odnosu na liječnike koji su završili specijalizaciju prema programima koji su započeli prije 1. siječnja 1983., ali koji se nisu dovršili do tog datuma, nastala obveza plaćanja odgovarajuće naknade za cjelokupno trajanje usavršavanja ili samo za razdoblje nakon 31. prosinca 1982. i pod kojim eventualnim uvjetima?”

25 Odlukom predsjednika Suda od 16. prosinca 2016. predmeti C-616/16 i C-617/16 spojeni su u svrhu pisanog i usmenog postupka kao i presude.

O prethodnim pitanjima

Prvo pitanje

26 Svojim prvim pitanjem sud koji je uputio zahtjev u biti želi saznati treba li članak 2. stavak 1. točku (c), članak 3. stavke 1. i 2. i Prilog izmijenjenoj Direktivi 75/363 tumačiti na način da se za cjelokupno razdoblje specijalističkog usavršavanja liječnika u punom ili nepunom radnom vremenu koje je započelo tijekom 1982. i nastavilo se do 1990. treba isplatiti odgovarajuća naknada, u smislu navedenog priloga.

27 Najprije valja podsjetiti da se, na temelju odredbi navedenih u prethodnoj točki ove presude, a koje su stavljene izvan snage 15. travnja 1993. Direktivom 93/16, za usavršavanja u punom ili nepunom radnom vremenu na temelju kojih se stječe diploma, svjedodžba ili drugi dokaz o formalnim kvalifikacijama u pravilu dodjeljuje odgovarajuća naknada.

28 Zatim valja podsjetiti da se obveza država članica da osiguraju odgovarajuću naknadu primjenjuje samo u odnosu na specijalizacije liječnika zajedničke svim državama članicama ili dvjema ili više njih i koje su navedene u člancima 5. ili 7. Direktive Vijeća 75/362/EEZ od 16. lipnja 1975. o uzajamnom priznavanju diploma, svjedodžbi i drugih dokaza o formalnim kvalifikacijama u medicini, uključujući o mjerama za lakše ostvarivanje prava na poslovni nastan i slobode pružanja usluga (SL 1975., L 167, str. 1.) (vidjeti u tom smislu presudu od 3. listopada 2000., Gozza i dr., C-371/97, EU:C:2000:526, t. 35. i navedenu sudsku praksu).

29 Iz ustaljene sudske prakse Suda proizlazi da je ta obveza plaćanja razdobljâ specijalističkog usavršavanja liječnika iz priloga izmijenjenoj Direktivi 75/363 sama po sebi bezuvjetna i dovoljno precizna (vidjeti u tom smislu presude od 25. veljače 1999., Carbonari i dr., C-131/97, EU:C:1999:98, t. 44., i od 3. listopada 2000., Gozza i dr., C-371/97, EU:C:2000:526, t. 34. i 41.).

30 S tim u vezi valja podsjetiti da je navedena obveza, koja prvotno nije bila predviđena Direktivom 75/363, uvedena Direktivom 82/76, koja je stupila na snagu 29. siječnja 1982. i koja je, u skladu s njezinim člankom 16., obvezivala države članice da je prenesu u svoje zakonodavstvo najkasnije do 31. prosinca 1982.

31 Direktiva 82/76 je prenesena u talijansko pravo Zakonodavnim dekretom br. 257, koji je stupio na snagu petnaest dana nakon njegove objave 16. kolovoza 1991.

32 Točno je da je u članku 14. Direktive 82/76 bilo predviđeno da se specijalistička usavršavanja liječnika u nepunom radnom vremenu koja su započela prije 1983. na temelju članka 3. Direktive 75/363/EEZ mogu dovršiti u skladu s tim člankom.

33 Međutim, kao što ističe Komisija u svojim pisanim očitovanjima, prijelazno pravilo iz članka 14. Direktive 82/76 odnosi se na samu zakonitost tih specijalističkih usavršavanja liječnika u nepunom radnom vremenu, a ne na obvezu njihova naknađivanja.

- 34 Naime, mogućnost država članica da odobre specijalistička usavršavanja liječnika u nepunom radnom vremenu već je bila predviđena u članku 3. Direktive 75/363 kao iznimka od obveze pohađanja takvih usavršavanja u punom radnom vremenu, pri čemu je nužnost zadržavanja te iznimke bila uvjetovana redovitim preispitivanjem od strane zakonodavca Unije.
- 35 Isto tako, ne može se smatrati ni da je prijelazno pravilo o specijalističkim usavršavanjima liječnika u nepunom radnom vremenu iz članka 12. Direktive 82/76, koji je izmijenio članak 7. Direktive 75/363, vremenski ograničilo obvezu isplate odgovarajuće naknade za usavršavanja.
- 36 To tumačenje potvrđuju pripremni radovi za Direktivu 82/76. Naime, iz točaka 4. i 8. Glave II. obrazloženja prijedloga Direktive Vijeća o izmjeni Direktive 75/362 i Direktive 75/363 [COM (80) 914 *final*], i koji je bio temelj Direktivi 82/76, proizlazi da su dvije prijelazne odredbe iz točaka 33. i 35. ove presude bile predviđene u interesu liječnika koji su započeli svoje usavršavanje prije isteka roka za prenošenje te direktive radi osiguranja kontinuiteta tog usavršavanja.
- 37 S obzirom na prethodna razmatranja, iz izmijenjene Direktiva 75/363 ne proizlazi da se obveza država članica da isplate odgovarajuću naknadu za specijalističko usavršavanje liječnika u punom i nepunom radnom vremenu ne primjenjuje na ona usavršavanja koja su započela prije isteka roka za prenošenje Direktive 82/76, odnosno 1. siječnja 1983., i nastavila su se nakon tog datuma.
- 38 U tim okolnostima na prvo pitanje valja odgovoriti tako da članak 2. stavak 1. točku (c), članak 3. stavke 1. i 2. i Prilog izmijenjenoj Direktivi 75/363 treba tumačiti na način da se za sva specijalistička usavršavanja liječnika u punom ili nepunom radnom vremenu koja su započela tijekom 1982. i nastavila se do 1990. treba isplatiti odgovarajuća naknada, u smislu navedenog priloga, pod uvjetom da se predmetna usavršavanja odnose na specijalizacije liječnika zajedničke svim državama članicama ili dvjema ili više njih i koje su navedene u člancima 5. ili 7. Direktive 75/362.

Drugo pitanje

- 39 Svojim drugim pitanjem sud koji je uputio zahtjev u biti pita treba li članak 2. stavak 1. točku (c), članak 3. stavke 1. i 2. i Prilog izmijenjenoj Direktivi 75/363 tumačiti na način da postojanje obveze države članice da, u smislu tog priloga, predvidi odgovarajuću naknadu za sva specijalistička usavršavanja liječnika u punom ili nepunom radnom vremenu koja su započela tijekom 1982. i nastavila se do 1990. ovisi o tome je li ta država članica donijela mjere za prenošenje Direktive 82/76 kao i o učinkovitoj provedbi tih mjera.
- 40 S tim u vezi, u skladu sa sudskom praksom Suda navedenoj u točki 29. ove presude, obveza predviđanja odgovarajuće naknade, koja je utvrđena izmijenjenom Direktivom 75/363, je sama po sebi bezuvjetna i dovoljno precizna.
- 41 Točno je da iz te sudske prakse proizlazi da izmijenjena Direktiva 75/363 ne sadržava ni definiciju naknade koju bi trebalo smatrati odgovarajućom ni definiciju načina određivanja te naknade. Takve definicije u načelu ulaze u nadležnost država članica koje u tom području moraju donijeti posebne provedbene mjere (vidjeti u tom smislu presudu od 25. veljače 1999., *Carbonari i dr.*, C-131/97, EU:C:1999:98, t. 45., i od 3. listopada 2000., *Gozza i dr.*, C-371/97, EU:C:2000:526, t. 36.).
- 42 Međutim, Sud je već presudio da su obveza država članica, koja proizlazi iz direktive, da postignu njome predviđen rezultat i njihova dužnost da poduzmu sve opće ili posebne mjere koje osiguravaju provedbu te obveze nametnute svim tijelima država članica, uključujući i sudska tijela u okviru njihovih nadležnosti. Tako je nacionalni sud, kada primjenjuje nacionalno pravo, a osobito odredbe zakona koje su posebno donesene radi osiguranja prenošenja direktive, dužan tumačiti svoje nacionalno pravo u

najvećoj mogućoj mjeri s obzirom na tekst i svrhu direktive radi ostvarivanja rezultata koji se njome želi postići (vidjeti u tom smislu presudu od 25. veljače 1999., Carbonari i dr., C-131/97, EU:C:1999:98, t. 48. i navedenu sudsku praksu).

- 43 U predmetnom slučaju, kao što je to istaknuto u točki 31. ove presude, Direktiva 82/76 je prenesena u talijansko pravo Zakonom donetim dekretom br. 257, koji je stupio na snagu petnaest dana nakon njegove objave 16. kolovoza 1991.
- 44 Što se tiče osobito prethodnih pitanja upućenih radi tumačenja izmijenjene Direktive 75/363, Sud je presudio da je nacionalni sud, kada primjenjuje odredbe nacionalnog prava koje su donesene prije ili nakon direktive, dužan tumačiti ih u najvećoj mogućoj mjeri s obzirom na tekst i svrhu te direktive (presude od 25. veljače 1999., Carbonari i dr., C-131/97, EU:C:1999:98, t. 54., i od 3. listopada 2000., Gozza i dr., C-371/97, EU:C:2000:526, t. 45.).
- 45 U skladu s time, valja podsjetiti da je na nacionalnom sudu da tumači nacionalno pravo u najvećoj mogućoj mjeri u svjetlu teksta i svrhe predmetne direktive kako bi ostvario njome predviđeni rezultat, što zahtijeva da učini sve što je u njegovoj nadležnosti uzimajući u obzir ukupnost nacionalnog prava i primjenjujući metode tumačenja koje ono priznaje (vidjeti u tom smislu presude od 18. prosinca 2014., Schoenimport „Italmoda” Mariano Previti i dr., C-131/13, C-163/13 i C-164/13, EU:C:2014:2455, t. 52. i navedenu sudsku praksu).
- 46 Kad je riječ o svrsi Priloga izmijenjenoj Direktivi 75/363, Sud je već presudio da je njegov cilj osigurati da predmetni liječnici cijelu svoju profesionalnu djelatnost tijekom cijelog radnog tjedna, ili u slučaju specijalizanta koji se usavršava u nepunom radnom vremenu, značajan dio te djelatnosti posvete praktičnom i teorijskom usavršavanju (vidjeti u tom smislu presude od 25. veljače 1999., Carbonari i dr., C-131/97, EU:C:1999:98, t. 33., i od 3. listopada 2000., Gozza i dr., C-371/97, EU:C:2000:526, t. 43.).
- 47 Stoga je, kada tumači nacionalno pravo u skladu s izmijenjenom Direktivom 75/363, nacionalni sud dužan uzeti u obzir njezinu svrhu, navedenu u prethodnoj točki ove presude. S tim u vezi, radi određivanja razine i načina utvrđivanja odgovarajuće naknade za razdoblje koje je prethodilo prenošenju Direktive 82/76 u talijansko pravo, valja uzeti u obzir osobito rješenja koja su u vezi s time primijenjena u nacionalnom propisu kojim je prenesena ta direktiva.
- 48 Tako se, kao što proizlazi iz odgovora na prvo pitanje, obveza isplate odgovarajuće naknade predmetnim liječnicima odnosi na sva specijalistička usavršavanja liječnika u punom ili nepunom radnom vremenu koja su započela tijekom 1982. i nastavila se do 1990.
- 49 Valja podsjetiti da je Sud u više navrata presudio da, u slučaju kada se rezultat propisan tom direktivom ne može postići tumačenjem, uzimajući u obzir cjelokupno nacionalno pravo i primjenom metoda tumačenja koje ono priznaje, pravo Unije nameće državama članicama da naknade štetu koju su uzrokovale pojedincima zbog neprenošenja navedene direktive ako su ispunjena tri uvjeta, to jest da je povrijeđeno pravno pravilo koje dodjeljuje pojedincima prava čiji je sadržaj odrediv, da je povreda dovoljno ozbiljna i da postoji izravna uzročna veza između povrede obveze države članice i štete koju su pretrpjeli oštećene osobe (vidjeti u tom smislu presudu od 25. veljače 1999., Carbonari i dr., C-131/97, EU:C:1999:98, t. 52.).
- 50 S tim u vezi, retroaktivna i potpuna primjena mjera za provedbu Direktive 82/76 omogućila bi popravljjanje štete nastale njezinim nepravodobnim prenošenjem, pod uvjetom da je ta direktiva pravilno prenesena. Međutim, zadaća nacionalnog suda je osigurati da naknada štete koju su pretrpjeli kandidati bude odgovarajuća. Za to je dostatna retroaktivna, pravilna i potpuna primjena mjera za provedbu Direktive 82/76, osim ako kandidati ne dokažu postojanje dodatnih gubitaka koje su pretrpjeli zbog toga što u željenom trenutku nisu mogli raspolažati financijskim pogodnostima

zajamčenima direktivom i koje će stoga također trebati naknaditi (vidjeti u tom smislu presude od 25. veljače 1999., *Carbonari i dr.*, C-131/97, EU:C:1999:98, t. 53., i od 3. listopada 2000., *Gozza i dr.*, C-371/97, EU:C:2000:526, t. 39.).

- 51 S obzirom na prethodna razmatranja, na drugo pitanje valja odgovoriti tako da članak 2. stavak 1. točku (c), članak 3. stavke 1. i 2. i Prilog izmijenjenoj Direktivi 75/363 treba tumačiti na način da postojanje obveze države članice da predvidi odgovarajuću naknadu, u smislu tog priloga, za sva specijalistička usavršavanja liječnika u punom ili nepunom radnom vremenu koja su započela tijekom 1982. i nastavila se do 1990. ne ovisi o tome je li ta država članica donijela mjere za prenošenje Direktive 82/76. Nacionalni sud je dužan, kada primjenjuje odredbe nacionalnog prava koje su donesene prije i nakon direktive, da ih u najvećoj mogućoj mjeri tumači s obzirom na tekst i svrhu tih direktiva. U slučaju da se zbog nepostojanja nacionalnih mjera za prenošenje Direktive 82/76 rezultat propisan tom direktivom ne može postići tumačenjem, uzimajući u obzir cjelokupno nacionalno pravo i primjenom metoda tumačenja koje ono priznaje, pravo Unije nameće državama članicama da naknade štetu koju su uzrokovale pojedincima zbog neprenošenja navedene direktive. Zadaća je suda koji je uputio zahtjev da provjeri jesu li ispunjeni svi uvjeti koje s tim u vezi propisuje sudska praksa Suda kako bi na temelju prava Unije postojala odgovornost te države članice.

Treće pitanje

- 52 Svojim trećim pitanjem sud koji je uputio zahtjev u biti želi saznati treba li članak 2. stavak 1. točku (c), članak 3. stavke 1. i 2. i Prilog izmijenjenoj Direktivi 75/363 tumačiti na način da za cjelokupno razdoblje trajanja specijalističkog usavršavanja liječnika u punom i nepunom radnom vremenu koje je započelo tijekom 1982. i nastavilo se do 1990. treba isplatiti odgovarajuću naknadu, u smislu tog priloga.
- 53 S tim u vezi valja podsjetiti da, budući da je svrha roka za prenošenje direktive osobito ta da države članice imaju dovoljno vremena potrebnog za prilagodbu mjera za prenošenje, protiv tih država članica ne može se isticati da nisu prenijele navedenu direktivu u svoj pravni poredak prije isteka navedenog roka (vidjeti u tom smislu presudu od 27. listopada 2016., *Milev*, C-439/16 PPU, EU:C:2016:818, t. 30. i navedenu sudska praksu).
- 54 U predmetnom slučaju, iz samog teksta Direktive 82/76 proizlazi da su države članice bile dužne poduzeti mjere potrebne za usklađivanje s ovom direktivom najkasnije do 31. prosinca 1982.
- 55 Točno je da, kao što to proizlazi iz sudske prakse Suda, od datuma na koji je direktiva stupila na snagu tijela država članica kao i nacionalni sudovi moraju se suzdržati koliko je moguće od toga da tumače nacionalno pravo na način kojim bi se moglo ozbiljno ugroziti ostvarenje njezina cilja nakon isteka roka za prijenos te direktive (presuda od 27. listopada 2016., *Milev*, C-439/16 PPU, EU:C:2016:818, t. 32. i navedena sudska praksa).
- 56 Međutim, ni na koji način nije dokazano da bi, u slučaju razdoblja specijalističkog usavršavanja liječnika u punom ili nepunom radnom vremenu koje je započelo tijekom 1982. i nastavilo se do 1990., činjenica predviđanja odgovarajuće naknade samo za razdoblje koje je uslijedilo nakon isteka roka za prenošenje Direktive 82/76 mogla ozbiljno ugroziti cilj koji se njome želio postići.
- 57 U tim okolnostima na treće pitanje valja odgovoriti tako da članak 2. stavak 1. točku (c), članak 3. stavke 1. i 2. i Prilog izmijenjenoj Direktivi 75/363 treba tumačiti na način da za specijalističko usavršavanje liječnika u punom i nepunom radnom vremenu koje je započelo tijekom 1982. i nastavilo se do 1990. treba isplatiti odgovarajuću naknadu, u smislu tog priloga, za razdoblje tog usavršavanja od 1. siječnja 1983. do dovršenja navedenog usavršavanja.

Troškovi

58 Budući da ovaj postupak ima značaj prethodnog pitanja za stranke glavnog postupka pred sudom koji je uputio zahtjev, na tom je sudu da odluči o troškovima postupka. Troškovi podnošenja očitovanja Sudu, koji nisu troškovi spomenutih stranaka, ne nadoknađuju se.

Slijedom navedenoga, Sud (osmo vijeće) odlučuje:

1. Članak 2. stavak 1. točku (c), članak 3. stavke 1. i 2. i prilog Direktivi Vijeća 75/363/EEZ od 16. lipnja 1975. o usklađivanju odredbi utvrđenih zakonima i drugim propisima u vezi s djelatnostima liječnika, kako je izmijenjena Direktivom Vijeća 82/76/EEZ od 26. siječnja 1982., treba tumačiti na način da se za sva specijalistička usavršavanja liječnika u punom ili nepunom radnom vremenu koja su započela tijekom 1982. i nastavila se do 1990. treba isplatiti odgovarajuća naknada, u smislu navedenog priloga, pod uvjetom da se predmetna usavršavanja odnose na specijalizacije liječnika zajedničke svim državama članicama ili dvjema ili više njih i koje su navedene u člancima 5. ili 7. Direktive 75/362/EEZ od 16. lipnja 1975. o uzajamnom priznavanju diploma, svjedodžbi i drugih dokaza o formalnim kvalifikacijama u medicini, uključujući o mjerama za lakše ostvarivanje prava na poslovni nastan i slobode pružanja usluga.
2. Članak 2. stavak 1. točku (c), članak 3. stavke 1. i 2. i prilog Direktivi 75/363, kako je izmijenjena Direktivom 82/76, treba tumačiti na način da postojanje obveze države članice da predvidi odgovarajuću naknadu, u smislu tog priloga, za sva specijalistička usavršavanja liječnika u punom ili nepunom radnom vremenu koja su započela tijekom 1982. i nastavila se do 1990. ne ovisi o tome je li ta država članica donijela mjere za prenošenje Direktive 82/76. Nacionalni sud dužan je, kada primjenjuje odredbe nacionalnog prava koje su donesene prije i nakon direktive, da ih u najvećoj mogućoj mjeri tumači s obzirom na tekst i svrhu tih direktiva. U slučaju da se zbog nepostojanja nacionalnih mjera za prenošenje Direktive 82/76 rezultat propisan tom direktivom ne može postići tumačenjem, uzimajući u obzir cjelokupno nacionalno pravo i primjenom metoda tumačenja koje ono priznaje, pravo Unije nameće državama članicama da naknade štetu koju su uzrokovale pojedincima zbog neprenošenja navedene direktive. Zadaća je suda koji je uputio zahtjev da provjeri jesu li ispunjeni svi uvjeti koje s tim u vezi propisuje sudska praksa Suda kako bi na temelju prava Unije postojala odgovornost te države članice.
3. Članak 2. stavak 1. točku (c), članak 3. stavke 1. i 2. i Prilog Direktivi 75/363, kako je izmijenjena Direktivom 82/76, treba tumačiti na način da za specijalističko usavršavanje liječnika u punom i nepunom radnom vremenu koje je započelo tijekom 1982. i nastavilo se do 1990. treba isplatiti odgovarajuću naknadu, u smislu tog priloga, za razdoblje tog usavršavanja od 1. siječnja 1983. do dovršenja navedenog usavršavanja.

Potpisi